

การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย

LEARNING MANAGEMENT THAI HERBS AND THAI TRADITIONAL MEDICINE

¹กิตติยานนท์ วรรณวงศ์, ²สุรศักดิ์ อุดเมืองเพีย และ ³สอาด ภูนาสรณ์,
¹Kittiyanon Wannavong, ²Surasak Audmuangpiea and ³Saard Poonasron

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University

¹kittiyanon.wan@mbu.ac.th

Received: January 15, 2022; **Revised:** February 20, 2023; **Accepted :**April 24, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทยและเพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากตัวแทนคณะกรรมการผู้ก่อตั้งสมาคมแพทย์แผนไทย วัดโพธิ์ ขอนแก่น นวดแผนไทยวัดโพธิ์โนนทัน อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 2 คน ผู้ให้บริการ จำนวน 3 คน และผู้รับบริการจำนวน 5 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) การแพทย์ดั้งเดิมของไทยผูกพันกับไสยศาสตร์ ความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาจึงเกิดการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์ของพืชและสัตว์สมุนไพรในการบำบัดและรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น หลักฐานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการดูแลรักษาปรากฏในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างโรคนิยาล กระจายอยู่ในราชอาณาจักร และค้นพบหลักฐานในประเทศไทย บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยโรคนิยาลเปรียบเหมือนโรงพยาบาล ประกอบด้วยแพทย์ พนักงนจ่ายยา พยาบาล เจ้าหน้าที่ และคนงาน วิธีการรักษาเป็นแบบอายุรเวท โดยโรคนิยาลจะมีการรักษาด้วยสมุนไพรและการรักษาด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งบูชาพระพุทธรูปปางนาคปรกไว้บูชาเมื่อได้สัมผัสผู้ป่วยของพระองค์หรือการสวดบูชาและบวงสรวงด้วยยาและอาหารจะทำให้โรคร้ายไข้เจ็บหายได้ จากระบบแพทย์พื้นฐานอันเป็นการแพทย์ ประสบการณ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ เกิดการผสมผสานหล่อหลอม

¹ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

³ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์

เป็นรากฐานของการแพทย์แผนไทยมาจนถึงปัจจุบัน 2) การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย เป็นวิธีการดูแลสุขภาพตนเองด้วยการแพทย์แผนไทยวิธีหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม ป้องกันสุขภาพ บำบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะสมบูรณ์ เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เนื่องจากเป็นการรักษาที่อาการของโรคแล้วยังแก้ที่ต้นเหตุของอาการของโรครวมถึงปัญหาอื่นๆ ของผู้ป่วย เช่นภาวะจิตใจอารมณ์ พฤติกรรมของผู้ป่วยที่เป็นปัจจัยให้อาการของผู้ป่วยรุนแรงมากขึ้น จึงควรนำการนวดแผนไทยมาใช้เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองเมื่อภาวะปกติ ภาวะรับรู้ว่าเจ็บและภาวะที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเจ็บป่วย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, สมุนไพรไทย, แพทย์แผนไทย

Abstract

This research aims to study the history of Thai herbs with Thai traditional medicine. and to study Thai herbal learning management with Thai traditional medicine. is qualitative research. by studying and analyzing data from documents or documentary research. and in-depth interviews. by interviewing the sample. from the representative of the founding committee of the Thai Traditional Medicine Association. Wat Pho Khon Kaen Thai massage at Wat Pho Nonthan, Muang District, Khon Kaen Province. 2 people, 3 service providers and 5 service recipients. The results showed that. 1) Thai traditional medicine is related to superstition. belief in the sacred Later came the learning and use of medicinal plants and animals in the treatment and treatment of sicknesses. which varies from local Evidence concerning the preservation appears in the reign of Jayaraman VII created a disease. spread in the kingdom and found evidence in Thailand Northeastern region of Thailand the disease is like a hospital. consists of doctors Medication workers, nurses, staff and workers The method of treatment is Ayurvedic. By the disease, there will be herbal treatments and the treatment of magic spells. which worships the Buddha image of Phra Phutthaphaisach Guruvidun Prapha when touching his image or praying and offering food and medicine to make sickness disappear from the basic medical system which is medical experience with superstition The combination of forming the foundation of Thai traditional medicine until now. 2) Management of learning Thai herbs with Thai traditional medicine. It is a way to take care of one's health with Thai traditional medicine, one that can be used in promoting health protection Treatment and rehabilitation to strengthen the body and mind to be in perfect condition It is holistic health care. Because it is a treatment that treats the symptoms of the disease but also fixes the cause of the disease as well as other problems of the patient such as mental and emotional states. Behavior of the patient that is a factor that causes

the patient's symptoms to be more severe. Therefore, Thai massage should be used for self-care when normal conditions. perception of pain and the condition that is diagnosed which is the wisdom of the Thai people that should be preserved to remain

Keywords: learning management, Thai herbs, Thai traditional medicine

บทนำ

สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อความเจริญทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว การแพทย์ก็มีวิวัฒนาการที่ทันสมัย และมีความเจริญก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลาเพื่อสามารถตอบสนองต่อจำนวนมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้น และทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่บนโลกได้นานที่สุด ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าทางการแพทย์ถือเป็นกระบวนการป้องกันมนุษย์ ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ที่มนุษย์ไม่สามารถขาดได้ ถึงแม้ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์จะพัฒนาไปมากเพียงใด แต่สมุนไพรไทย ซึ่งถือเป็นยาสามัญประจำบ้าน เป็นยาที่ใช้บำบัดรักษาหรือช่วยให้อาการเจ็บป่วย บาดเจ็บ และโรคต่างๆ เป็นยาที่มีไว้บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วยหรือ บาดเจ็บเล็กๆ น้อยๆ โดยไม่ต้องไปพบแพทย์ ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นเสมอ

การรักษาด้วยสมุนไพรมีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น ใช้สมุนไพรอย่างเดียวนมากที่สุด รองลงมาคือใช้สมุนไพรร่วมกับเวทย์มนต์และใช้สมุนไพรร่วมกับไสยศาสตร์ โหราศาสตร์หมอพื้นบ้านใช้ตัวยาสสมุนไพรที่มีในชุมชน วิธีการรักษาด้วยสมุนไพร มีทั้งการต้มดื่ม การฝนทา การอบสมุนไพรโดยใช้สมุนไพรหลายชนิดรวมกัน (กรรณ จันทุม, กัลยารัตน์ กำลังเหลือ 2560)

ประเทศไทยมีพัฒนาการทางด้านการแพทย์มาตั้งแต่อดีตซึ่งการแพทย์แผนไทยเริ่มค้นพบเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.1725-1729 หลักฐานที่พบเป็นศิลาจารึกของอาณาจักรขอมสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พบการสร้างสถานพยาบาลเรียกว่า “อโรคยาศาลา” ทั้งหมด 102 แห่งตั้งอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและพื้นที่ใกล้เคียง ภายในมีเจ้าหน้าที่ซึ่งประกอบไปด้วย หมอ พยาบาล และเภสัชกรที่ทำหน้าที่จ่ายยารวมทั้งหมด 92 คนอีกทั้งยังมีการทำพิธี “โสฬสขุคุรุ ไวฑูรย์” ด้วยอาหารและยา ก่อนจะนำเอายาไปแจกให้กับชาวบ้าน ในยุคนั้นยังมีการขุดค้นพบแท่ง บดยาซึ่งเป็นแท่งหินมีปลายกลมมนพบว่าอยู่ในยุคสมัยทวารวดีหลักฐานของการใช้ยาแผนโบราณยังถูกบันทึกลงในศิลาจารึกอันเนื่องชื่อของพ่อขุนรามคำแหงเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรบริเวณ เขาสรพยาหรือเขาหลวงเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านให้สามารถเข้ามาเก็บเกี่ยวเพื่อนำไปใช้ในการรักษาและบำรุงร่างกายในยามจำเป็น (การแพทย์ในประเทศไทย 2563) การพัฒนาทางการแพทย์ จึงมีการริเริ่มจากปราชญ์ผู้ที่มีความรู้ที่เกิดจากการร่ำเรียนจากสำนักหมอยา จากบรรพบุรุษ และจากปราชญ์ผู้รู้ ซึ่งได้นำพืชมาปรุงเป็นยา ที่เรียกว่า พืชสมุนไพร เป็นพืชที่ใช้ทำเป็นยารักษาโรค โดยใช้ส่วนต่างของพืชชนิดเดียวหรือหลายชนิดพร้อมกัน พืชสมุนไพรเป็นกลุ่มพืชที่อยู่ในความสนใจ และมีผู้ศึกษาทางด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมากที่สุด ยารักษาโรคปัจจุบันหลายขนานที่ผลิตเป็น

อุตสาหกรรม ได้มาจากการศึกษาวิจัยการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของกลุ่มชนพื้นเมืองตามป่าเขา หรือในชนบท ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้สังเกตว่าพืชใดนำมาใช้บำบัดโรคได้ มีสรรพคุณอย่างไร จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และการทดลองแบบพื้นบ้านที่ได้ทั้งข้อดีและข้อผิดพลาด (สำนักพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี 2555)

การศึกษาเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทยมีความสำคัญต่อการพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดการเรียนรู้สมุนไพรจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่โบราณ ภูมิปัญญาไทยที่แสดงให้เห็นถึงการนำสมุนไพรไปใช้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งเป็นอาหาร เป็นยา หรือเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันการใช้สมุนไพรก็ได้รับความนิยมจากประชาชนมากขึ้น ซึ่งการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรด้วยองค์ความรู้ที่ถูกต้องนั้นมีความสำคัญเช่นเดียวกันกับการส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรอย่างถูกต้อง ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร การแปรรูปให้สะอาด ปลอดภัยรวมถึงควบคุมคุณภาพ มาตรฐาน เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องรวบรวมและเผยแพร่สู่ประชาชน ผู้สนใจให้กว้างขวาง (กรมส่งเสริมการเกษตร 2557) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทักษะ หรือพื้นเพ รากฐานความรู้ของชาวบ้านที่ได้สั่งสมสืบทอดและปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ และการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ตลอดจนสถาบันต่างๆ ในสังคม สามารถประยุกต์ให้ใช้งานได้เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน ทั้งคนกับธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยและแพทย์แผนไทย จึงเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสมุนไพรไทยและแพทย์แผนไทย อันเป็นความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาของปราชญ์ในอดีตที่ถูกถ่ายทอด ให้ศึกษาเรียนรู้สืบทอดกันมา และเป็นสิ่งที่ควรค่าแห่งการรักษาคุณค่าความเป็นไทยด้านการแพทย์ และควรได้รับพัฒนาแพทย์แผนไทยให้เจริญก้าวหน้า เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เป็นการรักษาภูมิปัญญาอันมีคุณค่าต่อสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย
2. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย ของวัดโพธิ์โนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) กลุ่มตัวอย่าง จากตัวแทนคณะกรรมการผู้ก่อตั้งสมาคมแพทย์แผนไทย วัดโพธิ์

โนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจำนวน 2 คน ผู้ให้บริการ จำนวน 3 คน และผู้รับบริการ จำนวน 5 คน

ผลการวิจัย

มีพืชสมุนไพรหลายชนิดที่นิยมนำมาใช้ในรักษาโรคหรือกลุ่มอาการผิดปกติของร่างกาย และแต่ละชนิดที่นำมาใช้จะมีสรรพคุณหลายอย่าง แต่จะมีชื่อเรียกของชนิดและพันธุ์พืชสมุนไพรที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ และยังพบว่ามีเพียงไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้กับโรคหรือกลุ่มอาการที่เหมือนกัน ประชาชนมีความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและสนใจในเรื่องการใช้สมุนไพร ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรมักเป็นเรื่องการบำบัดรักษาอาการป่วยพื้นฐานในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นอาการกลุ่มอาการและโรคที่ไม่รุนแรงนักคือ ท้องผูก ท้องเสีย แผลในกระเพาะ ไส้ เจ็บคอ ขับเสมหะ (สุพัฒน์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ 2556) การแพทย์พื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละภูมิภาคก็มีลักษณะทางภูมิประเทศที่ต่างกันพืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันตามพื้นที่ ดังนั้นพืชสมุนไพรไทยมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาโรคมาแต่ครั้งโบราณ การใช้สมุนไพรจึงมีวิวัฒนาการและพัฒนาร่ององค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ที่สมุนไพรไทยจึงไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้นแต่มีคุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ (สมภพ ประธานธรรารักษ์ และคณะ 2548) หมอพื้นบ้านจะมีการปฏิบัติตนตามจารีต ได้แก่ ไหว้ครู การปฏิบัติตามข้อห้าม รูปแบบการรักษาของหมอพื้นบ้านเป็นแบบผสมผสานโดยใช้การเป่าคาถาร่วมกับการรักษาด้วยวิธีอื่นๆ เช่น การใช้สมุนไพร การรักษาด้วยน้ำมัน การนวดพื้นบ้าน รวมทั้งการดูแลสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ วิธีการรักษาเริ่มจากการซักประวัติ การตรวจตำแหน่งที่มีอาการ วินิจฉัยโรค การตั้งคาย การลงมือรักษา และการปลงคาย หลังจากผู้ป่วยหาย (กรุณา จันทุม และคณะ 2559) ในยุคสมัยที่ภาคอีสานได้รับอิทธิพลจากขอมเมื่อราว 5,000 ปีที่ผ่านมา ระบบการแพทย์พื้นบ้านอีสานได้เกิดขึ้นและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่าน “สิ่งปลูกสร้าง” ที่เรียกว่า “อโรคยาศาล” พร้อมกันนั้นยังได้มีการนำองค์ความรู้ทางด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งจากอินเดียและขอมมาประยุกต์ใช้ต่อมาองค์ความรู้จากลาวในเรื่องการดูแลสุขภาพโรคต่างๆ ได้แพร่ขยายเข้ามาสู่อีสานในราวพุทธศตวรรษที่ 19 นอกจากนั้นยังพบหลักฐานปรากฏว่า ระบบการแพทย์ของภาคอีสานมีความแตกต่างจากระบบการแพทย์ภาคอื่นๆ เห็นได้จากสมุนไพรที่หมอยาภาคอีสานเลือกใช้ส่วนใหญ่เป็นพรรณไม้ที่มีในป่าเต็งรัง ซึ่งเป็นผืนป่าทางภาคอีสาน (กรุณา จันทุม, และกัลยารัตน์ กำลังเหลือ 2560)

จากการศึกษาคาถาและพิธีกรรมรักษาโรคของหมอพื้นบ้านด้วยมุมมองทางคติชนวิทยา ด้านการสื่อสารการแสดง ช่วยให้สามารถวิเคราะห์พิธีกรรมรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในฐานะ “การแสดง” และ “การสื่อสาร” แสดงให้เห็นองค์ประกอบและกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมและวัตถุ

ต่างๆ ในพิธีกรรมสื่อความหมายในเชิงการรักษาได้ ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ เชื่อมโยงกับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมบริบทการสื่อสารอีกชั้นหนึ่งได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อนำองค์ประกอบต่างๆ ในพิธีกรรมทั้งที่เป็นพฤติกรรมและวัตถุมาวิเคราะห์ตามแนวทางการศึกษาสัญลักษณ์ของเทอร์เนอร์ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าตัวบทคาถาและองค์ประกอบพิธีกรรมที่สื่อความหมายถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องครู ทั้งเนื้อหาของคาถา พฤติกรรมสัญลักษณ์ในการใช้คาถา และพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ต่างมีส่วนสำคัญในการสร้างสถานะให้แก่หมอพื้นบ้านให้เป็นสมมติสงฆ์ในบริบทพิธีกรรม มีบทบาททำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นในผลการรักษาในขณะเดียวกัน องค์ประกอบต่างๆ ของพิธีกรรม เช่น การให้ญาติของหมอพื้นบ้านและผู้ช่วยเข้าร่วมพิธีกรรม จุดประสงค์ในการรักษาเพื่อเอาบุญ หรือทัศนคติของชาวบ้านที่นับถือหมอพื้นบ้านเป็น “คนใหญ่” ช่วยสะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันมีรากฐานมาจากระบบเครือญาติและการช่วยเหลือกันอย่างแน่นแฟ้น การไปรักษาแต่ละครั้งจึงเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์แก่คนในชุมชน การศึกษาการรักษาโรคแบบพื้นบ้านในด้านบทบาทหน้าที่จึงช่วยแสดงบทบาทของการรักษาโรคแบบพื้นบ้านในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ กระชับความสัมพันธ์และสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชน และสืบทอดความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรค ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้การรักษาโรคของหมอพื้นบ้านยังคงมีบทบาทอยู่แม้การแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม มุมมองทั้งการศึกษาคติชนด้านการสื่อสารการแสดง การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรม และการศึกษาบทบาทของคติชน มาวิเคราะห์การแพทย์พื้นบ้าน โดยไม่ได้มุ่งตัดสินว่าการแพทย์ระบบใดมีความถูกต้องเหมาะสมมากกว่ากัน แต่มุ่งแสดงให้เห็นองค์ประกอบความหมาย และบทบาทของคาถาและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับชุมชนที่เป็นเจ้าของ และประมวลให้เห็นว่า การรักษาโรคของหมอพื้นบ้านมีฐานะเป็นชุดความรู้ทางการแพทย์ชุดหนึ่งที่มีปฏิสัมพันธ์กับชุดความรู้ทางการแพทย์อื่นๆ และบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ผลการศึกษาที่ได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของมุมมองทางคติชนวิทยาที่ช่วยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการแพทย์พื้นบ้าน และช่วยแสดงให้ถึงความสำคัญของพิธีกรรมและคาถาที่ใช้ในการรักษาโรคในฐานะข้อมูลคติชน อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาการแพทย์พื้นบ้านในชุมชนอื่นต่อไป (ปานวาด มากนวล 2557) การนำภูมิปัญญาที่มีการใช้งานได้อยู่จริงในชุมชนมาประยุกต์ใช้หรือปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่มีหมอพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลสุขภาพของชุมชนตามความเชื่อความศรัทธา รวมทั้งความถนัด

ในการรักษาของหมอพื้นบ้าน หมอพื้นบ้านในคาบสมุทรสทิงพระมีความถนัดในการรักษา 3 ประเภท คือ 1) หมอพื้นบ้านที่รักษาด้วยการนวดแผนไทย การจัดกระดูก รักษาอัมพฤกษ์อัมพาต 2) หมอพื้นบ้านที่รักษาด้วยการจัดยาสมุนไพร และ 3) หมอพื้นบ้านที่รักษาด้วยความเชื่อในการเป็นร่างทรงหรือใช้ไสยศาสตร์ในการรักษาทางด้านจิตใจของคนในชุมชน (สุธี เทพสุริวงศ์ 2563) การนำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพโดยหมอพื้นบ้านซึ่งประกอบด้วย หมอยาสมุนไพร หมอมนต์หรือหมอเป่า หมอธรรม หมอสูชั้วญ หมอมอหรือหมอดู และ เฒ่าจ้ำ มาช่วยในการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน โดยผสมผสานกับการ องค์ความรู้สมัยใหม่ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ จะมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพจิตได้ง่ายขึ้น อัน

เป็นผลมาจาก หมอพื้นบ้านมีความใกล้ชิดกับชุมชน เป็นที่เคารพเชื่อถือจากบุคคลในชุมชน การส่งเสริมสุขภาพจิตตามแนวคิดนี้จึงเป็นวิธีการที่มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (สมเกียรติ สุทธิรัตน์ และปาริชาติ เมืองขวา 2564) ความเชื่อนับถือผี (เทวดา) และพิธีกรรมอุทิศบุญคุณในการดูแลเด็กของชาวล้านนาเพื่อก่อให้เกิดสุขภาวะ ชาวล้านนาพัฒนาเด็กให้มีความพร้อมทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ภายใต้การอบรมกล่อมเกลาร่วมกันระหว่างสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา ใช้หลักความพร้อม ของเด็กในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีพ เพื่อให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ การดูแลเพื่อสร้างเสริมสุขภาพเด็กประกอบด้วยการดูแลด้าน สังคม จริยธรรม ด้านจิตใจ ด้านกาย ด้านพัฒนาการและสติปัญญา ผลการศึกษาสะท้อนการดูแลเด็กของชาวล้านนาเน้นการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพทุกมิติของสุขภาพ สอดแทรกในวิถีชีวิตจนเป็น ประเพณีนิสัยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ของทีมสุขภาพต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพจึงมีความสำคัญต่อการวางแผนในการดูแลเด็กที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทสังคมวัฒนธรรม ล้านนา (ขวพรพรรณ จันทร์ประสิทธิ์ และคณะ 2564)

สมุนไพรไทยที่ปลูกภายในวัดส่วนใหญ่เน้นกลุ่มที่แก้อาการถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย เช่น พญายอ ทองพันชั่ง ด้วงความร้อนในร่างกาย สมุนไพรไทยชนิดต่างๆ มีความจำเป็นต่อการนวด เช่น สมุนไพรไทยที่จะนำมาใช้ควบคู่กับการนวดทำให้ปวดคลายเส้นและได้รับสมุนไพรซึมเข้าสู่ร่างกาย ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น สรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด เช่น ไพล โดยวิธีการสกัดน้ำมันไพลมาใช้ ร่วมกับการนวดจะช่วยคลายปวดเมื่อยกล้ามเนื้อได้เป็นอย่างดี สามารถนำไปบำบัดรักษาโรคเกี่ยวกับโรคข้ออักเสบ จุกเสียด ไส้ลมในช่องท้อง รักษาเกี่ยวกับเส้นของร่างกาย ระบบเส้นเลือด เส้น ลมปราณ เส้นสืบ ระบบโครงสร้างของร่างกาย กล้ามเนื้อ แก้อาการปวดเมื่อย ช่วยคลายเครียด ปวดศีรษะ หายใจขัด ช่วยทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย การไหลเวียนเลือด ให้ทำงานได้ตามปกติ และสามารถนำไปบำบัดรักษาโรคเกี่ยวกับโรคไมเกรน เพราะสมุนไพรไทยและการนวดแผนไทยควบคู่ กันไปจะช่วยในการคลายกล้ามเนื้อ ซึ่งช่วยในการทำงานของสรรพคุณของสมุนไพรไทยเช่นการ หมุนเวียนของเลือดในร่างกายช่วยบรรเทาอาการปวดหลังเรื้อรัง และปวดเข่าเรื้อรัง สมุนไพร สามารถนำไปเป็นอาหารและบำบัดรักษาโรคได้หลายโรค โดยเฉพาะปัจจุบันยังมีการสกัดเอาสาร หรือทำเป็นสมุนไพรแคปซูลด้วย การนวดแผนไทยสามารถนำไปบำบัดรักษาโรคเกี่ยวกับ การปวด เมื่อยกล้ามเนื้อ เส้น การปวดตามเนื้อตามตัว การอบสมุนไพรหลังคลอดบุตร เป็นต้น

ช่วงการเริ่มก่อตั้งสมาคม มีการเปิดการเรียนการสอน มีการจัดการหลักสูตรอบรมระยะ สั้น 800 ชั่วโมง แก่ผู้สนใจเกี่ยวกับสมุนไพรไทยและการนวดแผนไทย ตอนนี้อยู่ได้มีการจัดอบรม หลักสูตรดังกล่าวแล้ว เนื่องจากสถานที่ต้องใช้พื้นที่จำนวนมากเพื่อจัดสัดส่วน สถานที่ที่ใช้เป็นวัดยัง ไม่เหมาะสมที่จะจัดสัดส่วนให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดได้ รวมถึงต้องมีการใช้จ่ายในการ ดำเนินการในส่วนดังกล่าวไม่เพียงพอ ช่วงเริ่มก่อตั้งใช้ประกอบโรคศิลปะทางแพทย์แผนไทย มีการ เปิดการเรียนการสอน เกษตรกรรมไทย เวชกรรมไทย ผดุงครรภ์ไทย และการนวดแผนไทย มีการ ประเมินผลโดยวิธีการสอบทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ โดยผู้มีสิทธิ์สอบวัดผลประเมินผลต้องเป็นผู้ที่เข้ารับ การอบรมครบจำนวนชั่วโมงและเป็นผู้ที่เข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการทำการบ้านมีการทำ แบบทดสอบครบตามที่กำหนดไว้ ช่วงหลังมีกฎหมายใหม่ขึ้นมา มีการตั้งสภาการแพทย์แผนไทยมี

เงื่อนไขหลักเกณฑ์ วิธีการมากยิ่งขึ้น ก็เลยหยุดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2556 เป็นต้นมา เหลือเพียงการให้บริการนวดแผนไทย เน้นการเรียนรู้จากตัวอย่าง โดยการปลูกพืชสมุนไพร หลากหลายชนิด และการแนะนำวิธีการนำไปใช้หรือสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดที่มีคุณสมบัติที่หลากหลายและมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไป รวมไปถึงข้อควรระวังในการใช้สมุนไพรด้วย

สมุนไพรเป็นเครื่องยาในการทำตำหรับยาเป็นส่วนเสริมในการรักษาร่วมกับการนวดตาม หัตถเวชถ้าเรียนครบทั้งสี่อย่าง คือ การใช้สมุนไพร การเหยียบ การคลึง การนวด เพราะร่างกายของเราจะดำเนินไปได้ตามปกติต้องอาศัยการไหลเวียนของเลือดลม การเจ็บป่วยส่วนใหญ่เกิดจากการที่เลือดลมติดขัด เพราะฉะนั้นการบีบการนวดจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ หมอที่ดีต้องเป็นหมอที่แต่งยาได้ด้วย และนวดได้ด้วย เนื่องจากว่า โรคบางโรคสามารถรักษาด้วยวิธีการนวดอย่างเดียวก็หาย โรคบางโรค รักษาด้วยวิธีการใช้ยาอย่างเดียวก็หาย และโรคหลายๆโรคต้องรักษาทั้งยาสมุนไพรและการนวดร่วมด้วยจึงจะหาย และยังมียู่หลายที่โดยผู้ที่จะสามารถนวดตามหัตถเวชไปใช้บำบัดรักษาโรคได้ จะต้องได้รับการอบรมในหลักสูตร 800 ชม. ต้องสอบจากกระทรวงสาธารณสุข มีใบประกอบวิชาชีพและได้รับใบรับรองจากสภาแพทย์แผนไทย ผู้ที่จบเวชกรรมแผนไทย หลักสูตร 4 ปี

ปัจจุบันวัดโพธิ์โนนทันไม่มีการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นแก่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับสมุนไพรไทย และการนวดแผนไทย แต่ยังมีกรร่วมเป็นวิทยากร หลักสูตรสมุนไพรไทยในกระทรวงสาธารณสุข มูลฐาน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กับสถาบันในศูนย์ฝึกอาชีพการนวดแผนไทยอยู่ ผู้มาใช้บริการในการบำบัดรักษาด้วยสมุนไพรไทยและการนวดแผนไทย ปกติเป็นกลุ่มที่มีอายุอยู่ที่ 35 ปีขึ้นไป และเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ช่วงหลังมาก็มีกลุ่มวัยรุ่นสนใจและมาใช้บริการมากขึ้นเนื่องจากการเล่นโทรศัพท์ ทำให้ปวด คอ บ่า ไหล่ ต้องมานวดเพื่อผ่อนคลาย อยากให้มีหลักสูตรขึ้นพื้นฐานตั้งแต่เด็ก น่าจะมีการสอดแทรกเรื่องสมุนไพรเข้าไปในการเรียนการสอนตั้งแต่การสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เพราะสมุนไพรไทยและการนวดแผนไทยเป็นภูมิปัญญาของไทยที่ได้เรียนรู้และสืบทอดมาตั้งแต่เด็ก ถ้าเปรียบเทียบกับสมัยก่อนยังมีการใช้สมุนไพรไทยในการรักษาและประคบพยาบาลพื้นฐานในครอบครัวได้ ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพรท้องถิ่น ให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุนความรู้ด้านวิชาการการแปรรูปสมุนไพรไทยเพื่อการนำไปใช้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุนด้านอาชีพการแปรรูปสมุนไพรไทยให้สามารถจำหน่ายได้และมีการรับรองมาตรฐาน เช่น อย. ให้เข้าถึงชุมชนและประชาชนประชาชนได้อย่างแท้จริง อยากให้มีการอนุรักษ์และมีการเปิดสอนให้รุ่นหลังไม่ได้เรียนรู้และนำไปใช้ประกอบอาชีพหรือใช้ในครอบครัวต่อไป การนวดแผนไทยเป็นการรักษาโรคได้ดีที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันควรอนุรักษ์ไว้ ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนให้รู้จักมากขึ้น สถานที่ควรเน้นเรื่องความสะดวก มีอากาศที่ถ่ายเทสะดวก ให้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการ อยากให้มีการจัดการเรียนการสอนเรื่องสมุนไพรไทยและการนวดแผนไทยเพื่อการรักษาอาชีพให้คงอยู่ และให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้สมุนไพรไทยและสรรพคุณที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่กับไทยตลอดไป ไม่ค่อยมีคนสนใจศึกษา ต้องเรียนรู้เยอะและต้องมีความแม่นยำ

การนวดแผนไทย ควบคู่กับการใช้สมุนไพรไทยในการดูแลสุขภาพ เช่น น้ำมันที่ได้จากว่านชนิดต่างๆ น้ำมันงา น้ำมันไพล ขี้ผึ้ง เป็นต้น แต่ละชนิดมีสรรพคุณที่แตกต่างกันออกไปจำเป็นที่ผู้ใช้

จะต้องมีความรู้ความเข้าใจสรรพคุณเบื้องต้นแล้วยังต้องรู้วิธีใช้ที่ถูกต้องจึงจะทำให้ได้ผลกับอาการ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เน้นการเรียนรู้จากตัวอย่าง โดยการปลูกพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด และการแนะนำวิธีการนำไปใช้หรือสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดที่มีคุณสมบัติที่หลากหลายและมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไป รวมไปถึงข้อควรระวังในการใช้สมุนไพรด้วย ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ร่วมกับการนวดแผนไทย รวมถึงสรีระร่างกายและเส้นต่างๆ โดยวิธีการจดบันทึกและประเมินอาการของผู้รับบริการเป็นความรู้เบื้องต้นในการบำบัดรักษาโรค ซึ่งมีข้อห้ามและข้อควรระวังมากในเรื่องการกดจุด สามารถใช้ความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่นการนวดคลายเส้น หรือการนวดเพื่อคลายกล้ามเนื้อให้กับคนในครอบครัว เมื่อมีอาการปวดแขนหรือปวดขา และสามารถนำไปบริหารร่างกายพื้นฐานก่อนออกกำลังกายและหลังออกกำลังกายได้ ผู้รับบริการ นวดแล้วสุขภาพดี นวดเพื่อผ่อนคลาย บรรเทาอาการปวดเมื่อย คลายกล้ามเนื้อ ปวดหลัง ปวดเมื่อยเหนียวล้าจากการทำงานดีขึ้น มีความกระฉับกระเฉงดีขึ้น และควรมาบำบัดอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ อาการที่เป็นเบาและสามารถหายได้ แต่ปัญหาการขาดสมุนไพรจริงๆ เนื่องด้วยตัวสมุนไพรตัวจริงไม่มีทุกตัวเนื่องจากสมุนไพรหลายตัวไม่สามารถนำมาปลูกได้เนื่องจากความชื้นสภาพแวดล้อม และสถานที่ที่จำกัดไม่สามารถนำสมุนไพรมาปลูกให้เรียนรู้ได้ทุกตัวได้จำเป็นต้องศึกษาจากตำราเป็นหลัก ปัญหาเรื่องสถานที่ มีห้องเรียนและสถานที่ฝึกปฏิบัติไม่เพียงพอ

ผลที่เกิดจากการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรไทยและนวดแผนไทยเป็นผลดีที่เกิดขึ้น เช่น มีความผ่อนคลาย ลดความเครียด ลดความปวดเมื่อยจากการทำงานหนัก เกินร้อยละ 50 สามารถรักษาหาย แบบเห็นผลด้วยวิธีการนวด แต่การใช้อย่างเป็นยาภายนอกเช่น ลูกประคบ น้ำมันสกัด จะเห็นผลได้เร็วแต่ถ้าเป็นกลุ่มยาภายในต้องใช้ระยะเวลานานพอสมควร อาจเป็น 3-4 วัน หรือบางรายอาจนานเป็นสัปดาห์จึงจะเห็นผล สมุนไพรมีประโยชน์ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มากมายให้มีอาการดีขึ้น แต่สมุนไพรก็สามารถทำให้โทษ และอันตรายแก่ผู้ใช้ได้เช่นกันหากใช้โดยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง

ยาไทยเป็นเรื่องของคนไทย รวมถึงการนวดแผนไทยยังเหมาะกับคนไทยอยู่ เนื่องจากรอบข้างเรายังมีสมุนไพรไทยที่มากด้วยสรรพคุณทางยาอยู่จำนวนมาก ถ้าเราใช้สมุนไพรเป็นอาหารใช้อาหารให้เป็นยา ก็จะเป็นการดูแลและส่งเสริมสุขภาพของตนเองได้ด้วย และอยากให้การนวดแผนไทยมีการจัดการเรียนการสอนหรือจัดเข้าในหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเริ่มจากการจัดการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ให้สามารถใช้ดูแลตนเองและครอบครัวได้ ก็จะเป็นการสร้างสรรค์สัมพันธให้เกิดขึ้น สิ่งสำคัญอีกอย่างที่จะทำให้คนเข้ามาเรียนรู้เรื่องแพทย์แผนไทยยังน้อยอยู่ อาจเป็นเพราะว่าอาชีพแพทย์แผนไทยไม่อดยากแต่ไม่รวย รายได้ไม่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับหลายอาชีพ เพราะจากการที่ได้สอบถามจากแพทย์แผนไทยรุ่นก่อนๆ ลูกหลานก็ไม่อยากสืบทอดอาชีพจากท่าน ในส่วนตัวยังมีความรู้สึกเสียดายในอาชีพที่ทรงคุณค่านี้

การบำบัดด้วยสมุนไพรไทยถือว่าเป็นการรักษาด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมและประสบการณ์ของผู้ที่มีความรู้ในหลายด้าน การเรียนรู้ต้องเรียนรู้จากปฏิบัติและประสบการณ์ ควรส่งเสริมให้มีหลักสูตรในการเรียนรู้ตามหมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่งควรมีคนที่มีความรู้ด้านนี้ไม่น้อยกว่า 2 คน ควรมีหลักสูตรสอนเบื้องต้นให้แก่ผู้สนใจโดยเริ่มจากวิธีที่ง่ายๆเพื่อให้ในครอบครัวได้

อภิปรายผล

1. ประวัติความเป็นมาของสมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย การแพทย์ดั้งเดิมของไทยผูกพันกับไสยศาสตร์ ความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาจึงเกิดการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์ของพืชและสัตว์สมุนไพรในการบำบัดและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

หลักฐานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการดูแลรักษาปรากฏในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างอโรคยศาล กระจายอยู่ในราชอาณาจักรและค้นพบหลักฐานในประเทศไทย บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยอโรคยศาลเปรียบเหมือนโรงพยาบาล ประกอบด้วยแพทย์ พนักงนจ่ายยา พยาบาล เจ้าหน้าที่และคนงาน วิธีการรักษาเป็นแบบอายุรเวท โดยอโรคยศาลจะมีการรักษาด้วยสมุนไพรและการรักษาด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งบูชาพระพุทธรูปปางปฐมเมธที่ประภาเมธได้สัมผัสรูปปฏิมาของพระองค์หรือการสวดบูชาและบวงสรวงด้วยยาและอาหารจะทำให้โรคภัยไข้เจ็บหายได้ จากระบบแพทย์พื้นฐานอันเป็นการแพทย์ ประสบการณ์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์เกิดการผสมผสานหล่อหลอมเป็นรากฐานของการแพทย์แผนไทยมาจนถึงปัจจุบัน

2. การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย เป็นวิธีการดูแลสุขภาพตนเองด้วยการแพทย์แผนไทยวิธีหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม ป้องกันสุขภาพ บำบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะสมบูรณ์ เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เนื่องจากการรักษาที่อาการของโรคแล้วยังแก้ที่ต้นเหตุของอาการของโรครวมถึงปัญหาอื่นๆ ของผู้ป่วย เช่นภาวะจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรมของผู้ป่วยที่เป็นปัจจัยให้อาการของผู้ป่วยรุนแรงมากขึ้น จึงควรนำการนวดไทยมาใช้เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองเมื่อภาวะปกติ ภาวะรับรู้เจ็บและภาวะที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเจ็บป่วย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ต่อไป

องค์ความรู้ที่ได้จากศึกษา

ทราบประวัติความเป็นมาของสมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย การแพทย์ดั้งเดิมของไทย การใช้สมุนไพรไทยบำบัดและรักษาโรค ได้เรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย การจัดการเรียนรู้สมุนไพรไทยกับแพทย์แผนไทย การดูแลสุขภาพด้วยตนเองด้วยการแพทย์แผนไทยวิธีหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายและจิตใจให้อยู่ในภาวะสมบูรณ์ การดูแลสุขภาพตนเองเบื้องต้น และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของคนไทยให้คงอยู่กับคนไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา จันทุม, กัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560). *การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรับยาโบราณของหมอพื้นบ้าน*. วารสารการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ, ปีที่ 24 (ฉบับที่ 2), 48-57
- กรุณา จันทุม, กัลยารัตน์ กำลังเหลือ, ทนงค์ศักดิ์ ทองศรีสุข, ปาริชาติ สัตย์ญารักษ์, และบุญญาพร พูลบวรรักษ์. (2559) *วัฒนธรรมการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษา ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ*.วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ 11 (ฉบับพิเศษ), หน้า 149-156
- การแพทย์ในประเทศไทย, <http://www.truelookpanya.com/blog/content/62207> (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ วันที่ 15 ต.ค. 2563.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2557). *พืชสมุนไพร ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชวพรพรรณ จันทรประสิทธิ์, สุมาลี เลิศมัลลิกาพร, ھرรษา เศรษฐบุปผา, และวรินทร์ จรุงโรจน์สกุล. (2564). *ภูมิปัญญาท้องถิ่น “ล้านนา” ในการสร้างเสริมสุขภาพของเด็ก การศึกษา นัร่อง*. วารสารพยาบาลสาร, ปีที่ 48 (ฉบับที่ 1), หน้า 122-133
- ปานวาด มากนวล.(2557). *คาถาและพิธีกรรมในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านบวชีเคราะห้และมุมมองในเชิงคติชนวิทยา*. วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ 21 (ฉบับที่ 1), หน้า 90-123
- สำนักพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี. (2555) *คู่มือสมุนไพรเพื่อสุขภาพ* สิงห์บุรี. สำนักพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี.
- สุพัฒน์ ศรีสวัสดิ์ พัฒน์ ศรีสวัสดิ์, พนม สุขจันทร์, จารุวรรณ ประดับแสง, และสมนึก ลิ้มเจริญ. (2556). *พืชสมุนไพรประจำถิ่นและภูมิปัญญาการประยุกต์ใช้สำหรับการแพทย์พื้นบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, ปีที่ 5 (ฉบับที่ 4) ฉบับพิเศษ, 14-27
- สุธี เทพสุริวงศ์.(2563) *ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของหมอพื้นบ้านในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา*. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, ปีที่ 8 (ฉบับที่ 1), หน้า 238-249
- สมภพ ประธานธรรักษ์, สมภพ ประธานธรรักษ์, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์. (2548), *ศึกษาทบทวนการ พัฒนามาตรการด้านวิจัยและการจัดการความรู้เพื่ออนุรักษ์ พัฒนาและคุ้มครองภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย*. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สมเกียรติ สุทธิรัตน์, และปาริชาติ เมืองขวา. (2561). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ*. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับการประชุมวิชาการครบรอบ 25 ปี, หน้า 255-261

